

NO-CATALANOPARLANTS INTERNACIONALS A CATALUNYA: MOBILITAT, DESIGUALTATS I LLENGUA CATALANA

Marina Massaguer Comes*

Resum

Aquest article analitza com la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica de diferents perfils de no-catalanoparlants nascuts fora de l'Estat espanyol i residents a Catalunya defineix el seu posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques del Principat i, concretament, respecte a la llengua catalana. Partint d'una metodologia qualitativa, s'estudia el rol del català en els processos de capitalització i descapitalització d'aquests parlants, així com les limitacions que el fet de no parlar aquesta llengua comporta per circular socialment en funció del grau de capitalització inicial de cada individu i del seu projecte de vida. La recerca posa de manifest que les desigualtats socioeconòmiques de partida entre diversos perfils de no-catalanoparlants determinen el grau d'accés al català, així com la necessitat d'adquirir aquest recurs lingüístic per accedir a altres recursos materials o simbòlics. Així mateix, a partir del cas català, s'analitzen els processos de pèrdua de valor del capital lingüístic en llengües dominants quan entren en competència amb llengües locals minoritzades immerses en processos de normalització.

Paraules clau: Catalunya; no-catalanoparlants; llengua catalana; mobilitat; desigualtats; capital lingüístic; descapitalització.

INTERNATIONAL NON-CATALAN SPEAKERS IN CATALONIA: MOBILITY, INEQUALITIES AND THE CATALAN LANGUAGE

Abstract

This article analyses how the trajectory of economic, social and symbolic capitalisation of various profiles of foreign-born non-Catalan speakers resident in Catalonia defines their positioning in relation to the sociolinguistic dynamics of Catalonia and, especially, as regards the Catalan language. Using a qualitative methodology, I study the role of Catalan in the processes of capitalisation and decapitalisation of these speakers, in addition to the limitations that not speaking this language entails for social mobility in accordance with the initial degree of capitalisation of each individual and their life project. The research demonstrates that the initial socioeconomic inequalities between different profiles of non-Catalan speakers determines their degree of access to Catalan, and the need to acquire this language resource in order to access other material or symbolic resources. Furthermore, based on the Catalan case, I analyse the processes of loss of value of linguistic capital in dominant languages when they come into competition with minoritised local languages immersed in revitalisation processes.

Keywords: Catalonia; non-Catalan speakers; Catalan language; mobility; inequalities; linguistic capital; decapitalisation.

* Marina Massaguer Comes, doctora en sociolingüística catalana per la Universitat Oberta de Catalunya i assessora en política lingüística al Departament de Recerca i Universitats de la Generalitat de Catalunya. mmassaguerc@uoc.edu. [@MarinaMassaguer](https://twitter.com/MarinaMassaguer).

Recepció de l'article: 04.01.2024. Avaluacions cegues: 19.02.2024 i 21.02.2024. Acceptació de la versió final: 19.03.2024.

Citació recomanada: Massaguer Comes, Marina. (2024). No-catalanoparlants internacionals a Catalunya: mobilitat, desigualtats i llengua catalana. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 81, 32-50. <https://doi.org/10.58992/rld.i81.2024.4177>

Sumari

1 Introducció

2 La rellevància dels no-catalanoparlants nascuts fora de l'Estat espanyol en el context sociolingüístic de Catalunya

3 Marc conceptual

4 Mètodes

5 El rol de la llengua en la trajectòria de capitalització

5.1 Internacionals llatinoamericans

5.2 Internacionals europeus i australians

5.3 Internacionals africans i asiàtics

5.4 La llengua catalana com a element de descapitalització

6 Circular per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya sense parlar català

7 Conclusions

8 Referències

1 Introducció¹

L'objectiu de la recerca presentada en aquest article és dilucidar com la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica de diversos perfils de no-catalanoparlants nascuts fora de l'Estat espanyol i residents a Catalunya defineix el seu posicionament respecte a les dinàmiques sociolingüístiques del Principat i, concretament, respecte a la llengua catalana. El terme *no-catalanoparlants* fa referència, en aquest cas, a persones que no parlen en català amb els seus interlocutors en el desenvolupament de les seves activitats quotidianes, o que només ho fan de manera molt ocasional. L'article se centra en tres perfils de no-catalanoparlants internacionals: 1) llatinoamericans (nascuts a l'Argentina, Colòmbia, Mèxic, el Perú i Xile), 2) europeus i australians (nascuts a Austràlia, França, Itàlia, el Regne Unit, Rússia i Suècia) i 3) africans i asiàtics (nascuts a l'Índia, el Marroc i el Pakistan). Aquesta selecció i classificació de perfils resulta operativa perquè, com veurem, l'origen geogràfic dels participants va fortament lligat al seu grau de capitalització inicial, tant en termes materials com simbòlics, i a les expectatives sobre el projecte de mobilitat. Aquests dos elements –el grau de capitalització inicial i les expectatives sobre el projecte de mobilitat– esdevenen rellevants a l'hora d'analitzar el posicionament dels participants en les dinàmiques sociolingüístiques perquè determinen la disponibilitat i l'accés a capital lingüístic i a altres formes de capital socialment valorat, així com el grau de necessitat de parlar la llengua catalana per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya.

Les dades de l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018* (d'ara endavant, EULP 2018), detallades a l'apartat 2, indiquen que el pes demogràfic de la població que arriba a Catalunya procedent de fora de l'Estat espanyol és creixent i que el fet de parlar català, o no parlar-lo, va lligat, en bona mesura, al fet d'haver nascut a Catalunya o a fora. Conegudes aquestes dades quantitatives, la perspectiva qualitativa és necessària per entendre com aquests no-catalanoparlants es relacionen amb la llengua catalana i com circulen per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya sense parlar català. Aquesta perspectiva qualitativa adquireix especial rellevància en un context marcat, des dels inicis del segle XXI, per la superdiversitat (Vertovec, 2007). En aquest marc de superdiversitat, no tan sols s'ha incrementat el nombre de persones migrants i s'han eixamplat les àrees en què s'ha instal·lat aquesta nova població, sinó que s'ha produït una enorme diversificació entre la població migrant, pel que fa al perfil socioeconòmic, cultural, religiós i lingüístic, però també a les seves situacions familiars i estats civils, al seu bagatge educatiu i laboral, a les trajectòries de migració, a les xarxes de socialització i als contactes diaspòrics (Arnaut et al., 2016, p. 1). Així, amb l'objectiu de comprendre el com i el perquè dels seus posicionaments sociolingüístics, les dades analitzades s'han generat a partir d'entrevistes semidirigides amb set participants llatinoamericans, dotze participants europeus i australians, i tres participants africans i asiàtics.²

L'article està estructurat en set apartats. Just després d'aquesta introducció, al segon apartat es descriu el context sociolingüístic en què es mouen els participants. Al tercer, s'exposa el marc teòric en el qual reposa l'anàlisi, fonamentat en el model del mercat lingüístic de Bourdieu (1991) i en les aportacions de la sociolingüística crítica de base etnogràfica i politicoeconòmica (Heller, 2002). El quart apartat exposa la metodologia i al cinquè, que inaugura la presentació de resultats, s'analitza com la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica dels participants en la recerca condiona la seva relació amb la llengua catalana i amb els catalanoparlants. Al sisè apartat s'analitza com aquests participants circulen per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya en funció del seu capital econòmic, social, lingüístic i simbòlic de partida, i com les desigualtats entre els diversos perfils pel que fa a la disponibilitat i l'accés a capital lingüístic i a altres formes de capital socialment valorat determinen la manera com aquestes persones supleixen el fet de no poder utilitzar el català quan l'ocasió, en principi, ho requereix. L'apartat setè, de conclusions, sintetitza els resultats de l'anàlisi i ofereix alguns elements per a la reflexió sobre les implicacions d'aquests resultats per a la sociolingüística i la política lingüística de Catalunya i, per extensió, d'altres contextos de minorització lingüística.

1 L'anàlisi presentada en aquesta publicació forma part d'una recerca més àmplia sobre diferents perfils de no-catalanoparlants, recollida a la tesi doctoral *No-catalanoparlants a Catalunya: identitats socials, desigualtats i llengua catalana* (Massaguer Comes, 2022).

2 A l'apartat 4, de metodologia, explico el perquè d'aquesta mostra i com es va obtenir.

2 La rellevància dels no-catalanoparlants nascuts fora de l'Estat espanyol en el context sociolingüístic de Catalunya

Les dades de l'EULP 2018 mostren que, en una proporció elevada de casos, no parlar català va vinculat a trajectòries de mobilitat internacional. Si ens fixem en les dades sobre coneixement de la llengua en termes dicotòmics (sí/no), veiem que, si bé un 81,2 % del total de la població de Catalunya declara saber parlar català, aquest percentatge disminueix fins a un 51 % en el cas de les persones nascudes a l'estranger. Per contra, un 98,3 % d'aquesta mateixa població declara saber parlar castellà. Si posem el focus en els usos, només un 4,6 % de la població nascuda a l'estranger té el català com a llengua habitual –un 7,5 % si hi sumem el 2,9 % que declara tenir-hi tant el català com el castellà–, mentre que la mitjana de Catalunya és d'un 36,1 % –un 43,5 % si hi sumem el 7,4 % que declara tenir-hi tant el català com el castellà. En canvi, un 59,1 % dels residents a Catalunya nascuts fora de l'Estat espanyol tenen com a llengua habitual el castellà –un 62 % si també hi comptem els que hi tenen tant el català com el castellà.³ D'altra banda, les dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) pel que fa a coneixement gradual de català corresponents al 2021, indiquen que un 32,77 % dels residents a Catalunya nascuts en un país estranger declaren que saben parlar “bé” el català, mentre que un 37,59 % diuen que el parlen “amb dificultat”, i un 29,64 %, que no el saben parlar “gens”. Pel que fa a àmbits d'ús, un 50 % dels estrangers afirmen que no fan servir “mai” el català amb els amics, mentre que només un 6,50 % l'hi fan servir “sempre”, i un 11,80 %, “freqüentment”. En la mateixa línia, un 45,36 % no l'utilitzen mai a la feina, mentre que un 8,97 %, “sempre”, i un 17,67 %, “freqüentment”. Per contra, el castellà és llengua d'ús habitual entre els estrangers: un 51,31 % l'utilitzen “sempre” amb els amics i un 22,79 % ho fan “freqüentment”, mentre que a la feina un 54,98 % l'utilitzen “sempre”, i un 21,73 %, “freqüentment”.

Aquestes dades posen de manifest que la integració social dels nouvinguts té lloc majoritàriament en castellà i que aquells que no tenen ni el català ni el castellà com a llengua inicial tendeixen a assimilar-se lingüísticament a la societat receptora en castellà (Flors-Mas, 2021). En conseqüència, viure a Catalunya sense parlar català no tan sols és possible, sinó que és el cas de la majoria de persones que hi han arribat en edat adulta (Massaguer Comes et al., 2022). Si considerem el fet que, segons dades de l'Idescat,⁴ un 20,3 % de la població de Catalunya és nascuda a l'estranger, aquest perfil de població contribueix substancialment a donar forma a les dinàmiques sociolingüístiques catalanes, ja que les seves pràctiques lingüístiques condicionen, al seu torn, les dels catalanoparlants, marcades per la norma de convergència al castellà (Vila i Galindo, 2012), que guia l'hàbit de la majoria de catalanoparlants –segons l'EULP 2018, un 75,6 % canvien de llengua davant d'un interlocutor que no parla català.

D'altra banda, a escala individual, viure a Catalunya sense parlar català té conseqüències per les limitacions que pot comportar a l'hora de circular per les dinàmiques socials del Principat. Com comprovarem al llarg de l'article, no estar en disposició d'utilitzar el català quan l'ocasió, en principi, ho requereix, pot dificultar o fins i tot impedir l'accés a llocs de treball, a posicions de poder o a entorns de socialització que funcionen principalment en aquesta llengua. En aquest sentit, és pertinent recordar que la recerca centrada en no-catalanoparlants inicials descendents majoritàriament de la immigració espanyola del segle xx a Catalunya ha mostrat la relació entre haver adquirit una bona competència lingüística en català a través de l'escola i percebre més bons salaris (Cappellari i Di Paolo, 2018; Alarcón, 2022; Caminal, 2023).

Així mateix, dels usos lingüístics se'n desprèn significat social. En conseqüència, la llengua posiciona socialment i està imbricada en l'estructuració social i en la construcció de categories socials sovint jerarquitzades (Heller et al., 2018). Per la qualitat de la llengua catalana com a símbol principal de la catalanitat (Lladonosa, 2013), parlar català conté significats relacionats amb la pertinença i l'arrelament a Catalunya (o a la resta de territoris de llengua catalana), és a dir, amb el fet d'haver-hi nascut o de tenir-hi els avantpassats. La recerca sobre no-catalanoparlants indica que de la relació entre llengua catalana i pertinença a Catalunya se'n deriven, com a mínim entre aquesta categoria de parlants, altres significats. Aquests altres significats inclouen el lligam entre el fet de parlar català i sentir-se arrelat a Catalunya, l'assignació d'un estatus socioeconòmic

3 Cal tenir en compte, a més, que un 12,2 % de la població d'origen estranger declara que els seus usos lingüístics habituals responen a “altres combinacions de llengües” diferents de la combinació “català i castellà”. Tenint en compte els elevats índexs de coneixement del castellà, és altament probable que aquesta llengua formi part d'un percentatge significatiu de les “altres combinacions de llengües”.

4 [Cens de població i habitatges 2021](#) de l'Idescat.

mitjà o mitjà-alt als catalanoparlants i la pressuposició que parlar català, especialment com a llengua inicial, implica tenir preferències polítiques lligades al nacionalisme català (Massaguer Comes, 2022).

La recerca sociolingüística de la segona dècada del segle XXI identificava una difuminació progressiva de les categories “catalans” i “castellans”, que havien funcionat durant bona part del segle XX. Això comportava, en el cas de Catalunya, un debilitament del vincle entre llengua i identitat i una desetnificació gradual de la tria lingüística (Pujolar i González, 2013; Woolard i Frekko, 2013; Woolard, 2016). Aquests canvis van ser conseqüència dels efectes de les polítiques de normalització lingüística, que van aconseguir bilingüitzar una part significativa de la població d’origen castellanoparlant, de tal manera que aquests parlants tenien disponibilitat per utilitzar el català quan l’ocasió ho requeria. Ara bé, precisament quan es començaven a consolidar aquests efectes de les polítiques de normalització, van començar processos demogràfics, polítics i socioeconòmics nous amb efectes contraposats (Massaguer Comes, 2022). Des d’inicis del segle XXI, la població que s’estableix a Catalunya procedent d’altres llocs sense parlar català en el moment d’arribada és principalment internacional. Els no-catalanoparlants que formen part d’aquests fluxos migratoris presenten molta més heterogeneïtat que els no-catalanoparlants procedents de la resta de l’Estat, tant pel que fa a llengües inicials, trajectòries, expectatives i projectes de vida a Catalunya, com a l’estatus socioeconòmic i les xarxes de socialització en què circulen. Així, en el context de la Catalunya del primer quart del segle XXI, els canvis demolingüístics han donat lloc a noves categories socials en la construcció de les quals la llengua hi té un paper, que s’han superposat a les categories ja existents. L’anàlisi que presento parteix, precisament, d’aquesta heterogeneïtat a partir d’una selecció de perfils.

El context sociolingüístic en el qual es mou i circula aquesta nova població està caracteritzat per la doble condició de minorització i de normalització parcial de la llengua catalana. A la minorització en termes demolingüístics, cal afegir-hi la minorització política i cultural, que persisteix en aspectes com ara el règim legal i burocràtic, les pràctiques lingüístiques en l’àmbit socioeconòmic o la producció i el consum en l’àmbit audiovisual, entre d’altres, així com la minorització ideològica, conseqüència de l’hegemonia d’ideologies connectades amb el nacionalisme banal (Billig, 2006) i el cosmopolitisme banal (Beck, 2002; Jaworski, 2015). Ara bé, al costat dels factors afavoridors de la minorització, n’hi ha d’altres que afavoreixen el rol del català com a llengua, en certa mesura, *establerta* (Lamuela, 1994). La llengua catalana compta amb un pes demogràfic (més de dos milions set-cents mil parlants habituals només al Principat, segons l’EULP 2018), una presència pública i institucional, una robustesa cultural i literària, un ús social i una capacitat d’atracció de nous parlants atípics en la majoria de contextos de minorització lingüística. Aquests processos contraposats tenen lloc en un context sociopolític marcat per un doble procés de construcció nacional (Woolard, 1989), en què el nacionalisme català i el nacionalisme espanyol, amb els respectius projectes lingüístics i culturals, competeixen per l’hegemonia (Branchadell, 2012). Els no-catalanoparlants estudiats en aquesta recerca s’han de posicionar, inevitablement, en aquestes dinàmiques sociolingüístiques marcades per la complexitat i la multiplicitat de processos, sovint contradictoris, que tenen lloc en paral·lel.

3 Marc conceptual

La recerca exposada en aquest article parteix d’una aproximació a la llengua en la seva qualitat de recurs que proporciona accés a altres recursos materials i simbòlics (Gal, 1989), de pràctica social que té un paper en la construcció de grups socials jerarquitats (Heller et al., 2018) i d’eina de regimentació vinculada, entre d’altres, a processos de construcció nacional (Heller i McElhinny, 2017). En consonància amb aquestes aproximacions, el model del mercat lingüístic de Bourdieu (1991), que concep les relacions socials i les interaccions lingüístiques com a intercanvis de valor, aporta un marc altament operatiu per descriure i explicar com es posicionen els diversos perfils de parlants en les dinàmiques sociolingüístiques.

En l’enfocament de Bourdieu, els individus ocupen una determinada posició en l’estructura social i, des d’aquesta posició, tenen disponibilitat i accés a una sèrie de recursos als quals s’assigna un valor i dels quals esperen obtenir beneficis. Aquests recursos, conceptualitzats en termes de *capital*, poden ser materials (diners, propietats), socials (xarxes de relacions), culturals i educatius (coneixements rellevants), i simbòlics (legitimitat, reconeixement de l’autoritat). Els diferents tipus de capital són acumulables i intercanviables entre ells, de tal manera que posseir una forma de capital pot facilitar l’accés a més capital. Així, mitjançant

l'intercanvi de diverses formes de capital, més valorat o menys, els diversos actors generen i, sobretot, reproduïxen estructures socials.

Bourdieu inclou el capital lingüístic dintre del capital cultural i educatiu, i hi presta una atenció particularitzada. Segons el seu model del mercat lingüístic, socialment s'atribueix un determinat valor a diferents maneres de parlar. Així, els parlants han d'acumular recursos lingüístics altament valorats i mobilitzar-los en les interaccions a fi de poder-los convertir, eventualment, en altres tipus de capital. Dit d'una altra manera, ser capaç d'utilitzar la llengua legítima –és a dir, altament valorada– en cada context (codi utilitzat, pronunciació, formes gramaticals, varietat, registre, etc.) pot donar accés a feines i a oportunitats de negoci, a cercles de socialització considerats atractius, a prestigi social i a autoritat per ser cregut i obeït. En conseqüència, fer servir la llengua legítima en cada ocasió comporta una anticipació de beneficis per part del parlant. Per contra, no ser capaç de mobilitzar els recursos lingüístics adequats quan l'ocasió ho requereix pot comportar perdre oportunitats laborals i de negoci, experimentar dificultats per entrar a determinades xarxes de socialització o, fins i tot, no ser reconegut com a interlocutor legítim i, per tant, no ser tingut en compte. Partint d'aquest marc, Woolard (1985) i Pujolar (2001) posen de manifest, precisament a partir de l'estudi del cas català, que els mercats lingüístics no són necessàriament estables i previsibles, sinó flexibles i dinàmics, de tal manera que el valor dels recursos lingüístics pot ser variable i negociable segons el context i els actors implicats.

Sobre la base de Bourdieu, un dels conceptes clau en la recerca que presento en aquest article és el de *trajectòria de capitalització*, que fa referència a l'evolució en la disponibilitat de capital econòmic, social, cultural, lingüístic i simbòlic per part dels participants des de la seva arribada a Catalunya, en comparació amb el que tenien abans d'arribar. Així, el concepte de capitalització designa el fet d'adquirir recursos valuosos (lingüístics i d'altra mena) que incrementin el grau de capitalització que es tenia de partida. Per contra, en els processos de descapitalització, els recursos lingüístics i culturals dels quals es disposa o bé són poc valorats o bé són percebuts com a inexistents (Martín Rojo, 2010). Això no tan sols devalua el capital de partida que té un individu, sinó que li impedeix accedir a capital nou.

La recerca parteix de la base, doncs, que la llengua posiciona socialment, perquè proporciona indicis sobre el lloc que ocupa un individu en l'estructura social i, alhora, pot funcionar com a element que el situa en el lloc en qüestió (Heller et al., 2018). En altres paraules, la llengua o llengües que parla una persona –i les que no parla–, així com la varietat que utilitza, informen sobre qui és, i qui no és, en les dinàmiques socials (Pavlenko i Blackledge, 2004). Això té conseqüències tant per als individus com per a la col·lectivitat.

4 Mètodes

Els objectius de la recerca presentada en aquest article requereixen adoptar un enfocament qualitatiu, atès que estan orientats a dilucidar el com i el perquè del posicionament de diferents perfils de no-catalanoparlants internacionals respecte a les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. El meu interès passa per entendre el món des de les seves perspectives (Maxwell, 2012), a fi de poder comprendre com es relacionen amb la llengua catalana i com circulen per les dinàmiques sociolingüístiques tenint en compte les seves trajectòries i els seus projectes de vida. Amb aquesta finalitat, s'han conduït vint-i-dues entrevistes amb una mostra variada de participants formada per no-catalanoparlants majors d'edat nascuts fora de l'Estat espanyol, residents a Barcelona i l'àrea metropolitana. Aquestes persones es van localitzar mitjançant la difusió de cartells en paper i a través de les xarxes socials, i amb l'aproximació directa a altres participants potencials mentre feien activitats quotidianes (per exemple, treballar de cara al públic o prendre part en activitats comunitàries). Per ser elegible calia haver residit a Catalunya més de cinc anys i no contestar en català a interlocutors catalanoparlants.⁵ El treball de camp es va desenvolupar entre el 2016 i el 2018.

Les vint-i-dues persones entrevistades es van seleccionar amb l'objectiu d'obtenir una mostra heterogènia de participants quant a origen geogràfic, llengua inicial, gènere, edat, formació, ocupació, estatus socioeconòmic, situació familiar, xarxa de relacions socials i ideologia política. Tenint en compte que la categoria no-catalanoparlants és, *per se*, altament heterogènia, es va considerar imprescindible que aquesta heterogeneïtat es reflectís en la mostra analitzada. La mostra no recull, tanmateix, tots els perfils de no-catalanoparlants

5 Per aprofundir en els mètodes de recollida de dades es pot consultar Massaguer Comes (2022, p. 92-108).

internacionals possibles –hi manquen, per exemple, persones d’origen xinès o subsaharià– i alguns perfils hi estan infrarepresentats –és el cas de les persones de menys de trenta anys o de les persones llatinoamericanes amb poc capital educatiu. Aquesta limitació en el ventall de perfils estudiats ve donada pels constrenyiments de temps i recursos intrínsecs en una recerca doctoral, però també perquè la intersecció entre els diversos eixos que travessen l’heterogeneïtat implica un gran nombre de combinacions possibles pel que fa a aquests eixos. No obstant això, les dades obtingudes a partir de la mostra analitzada permeten abordar l’objectiu de la recerca, és a dir, analitzar com la trajectòria de capitalització experimentada per diversos perfils de no-catalanoparlants internacionals condiona la relació d’aquestes persones amb la llengua catalana. Aquestes dades permeten identificar patrons per observar semblances i diferències entre els diversos perfils analitzats a l’hora de circular per les dinàmiques sociolingüístiques, percebre-les i posicionar-s’hi. El corpus el formen, concretament, set entrevistes amb llatinoamericans, dotze amb europeus i australians, i tres amb africans i asiàtics, tal com es reflecteix en les taules següents:⁶

Taula 1

Participants llatinoamericans

Pseudònim	País	Edat	Any d’arribada	Situació familiar	Grau de formació	Ocupació
Felipe	Perú	42	2006	Solter	Universitària	Recepcionista en un alberg
Gerardo	Mèxic	33	2009	Solter	Universitària	Estudiant de doctorat, professor d’anglès
Gloria	Argentina	40	2003	Soltera	Universitària	Recerca universitària
Jeni	Perú	48	1991	Vídua, 2 fills	Primària	Empleada de neteja
Pepe	Mèxic	32	2011	Solter	Universitària	Professor de disseny
Ulises	Colòmbia	34	2010	Solter	Universitària	Tècnic en una associació d’immigrants, altres feines ocasionals (administratiu, mecànic)
Valerio	Xile	72	1976	Casat, sense fills amb la parella actual	Universitària	Informàtic jubilat

Nota. Elaboració pròpia.

Taula 2

Participants europeus i australians

Pseudònim	País	Edat	Any d’arribada	Situació familiar	Grau de formació	Ocupació
Adrien	França	47	1993	Casat, 2 fills	Universitària	Empleat d’una gran empresa
Alessandro	Itàlia	38	2008	Viu en parella	Universitària	Copropietari d’un comerç de regals
Bethan	Gal·les	34	2010	Casada, sense fills	Universitària	Professora d’anglès
Chantal	França	44	1999	Soltera, 1 filla	Universitària	Professora de francès
Christopher	Regne Unit / Xipre	35	2008	Casat, 2 fills	Universitària	Propietari d’una acadèmia d’anglès
Dasha	Rússia	58	2001	Casada, sense fills	Universitària	Mestressa de casa, anteriorment metge
Gianni	Itàlia	36	2005	Solter	Universitària	Fisioterapeuta
Helmer	Suècia	45	1999	Viu en parella	Universitària	Empleat d’una gran empresa, professor universitari

⁶ El desequilibri en el nombre de participants entre uns perfils i altres es deu, d’una banda, a la dificultat d’accedir a participants africans i asiàtics i, de l’altra, al fet que durant les primeres fases de la recerca em vaig centrar prioritàriament en el perfil d’europeus i australians. Les dades referents a edat, situació familiar, formació i ocupació són les del moment de l’entrevista.

Pseudònim	País	Edat	Any d'arribada	Situació familiar	Grau de formació	Ocupació
Laura	Austràlia	46	2011	Soltera	Universitària	Administrativa
Rachel	Anglaterra	35	2011	Soltera	Universitària	Professora d'anglès
Sebastiano	Itàlia	33	2007	Solter	Batxillerat	Copropietari d'una empresa de comerç en línia
Will	Anglaterra	54	2012	Solter	Universitària	Professor d'anglès

Nota. Elaboració pròpia.

Taula 3

Participants africans i asiàtics

Pseudònim	País	Edat	Any d'arribada	Situació familiar	Grau de formació	Ocupació
Dounia	Marroc	47 aprox.	2004	Casada, 1 filla	Primària	A l'atur, anteriorment triadora de fruita i empleada de neteja
Sumana	Índia	18	2013	Soltera	Cursant batxillerat	Estudiant
Tariq	Pakistan	51	1992	Casat, 2 fills	No declarada	Propietari d'una pastisseria

Nota. Elaboració pròpia.

Les entrevistes van desenvolupar-se en castellà o en anglès, en funció de les preferències de la persona entrevistada. Per dur-les a terme es va seguir un model d'entrevista semidirigida amb una guia de temes per tractar (trajectòria de vida, opinions sobre les llengües a Catalunya, percepcions sobre llengua i categoritzacions socials, pertinença i arrelament a Catalunya i relació possible entre llengua i identitat), de tal manera que el contingut esdevenia coconstruït (Silverman, 2021) entre persona entrevistadora i persona entrevistada. Durant les entrevistes vaig adoptar una actitud d'indefinició estratègica (Duane, 2018), mostrant interès i empatia pel que m'explicaven els participants, però evitant posicionar-me sobre les seves afirmacions a fi de prevenir que es poguessin sentir jutjats pel que expressaven. Ara bé, cal emmarcar el contingut de les entrevistes en els marcs de referència de cada participant, que òbviament condicionaven la interpretació de les preguntes i les respostes que hi donaven (Briggs, 1986, p. 50). Això inclou la manera com posicionaven la investigadora/entrevistadora en les dinàmiques socials i sociolingüístiques de Catalunya. Aquest posicionament depenia, en gran mesura, del grau de familiarització de cada entrevistat amb aquestes dinàmiques. Els entrevistats que tenien més relació amb catalanoparlants en el dia a dia, a través de la feina o les amistats, eren els que tenien més coneixement sobre el bilingüisme entre català i castellà, sobre la política lingüística a Catalunya i sobre les tensions que se'n poden derivar. Aquests participants tendien a identificar-me com a catalanoparlant inicial, la qual cosa podia comportar que no expressessin del tot obertament opinions que es poguessin interpretar com a contràries al català o a les polítiques de foment d'aquesta llengua. D'altra banda, els participants amb menys catalanoparlants en el seu cercle de socialització o bé no m'identificaven com a catalanoparlant –a tall d'exemple, la participant australiana em va preguntar, al final de l'entrevista, si jo sabia parlar català– o bé no donaven rellevància a aquest aspecte. Alguns d'aquests participats menys familiaritzats amb la catalanitat, no pas tots, expressaven opinions obertament contràries a les polítiques de foment del català i, en alguns casos, al fet de parlar la llengua en determinades ocasions.

Un cop transcrites les entrevistes, em vaig aproximar a les dades a partir de l'anàlisi cas per cas (Maxwell, 2012) i, posteriorment, de la codificació temàtica (Saldaña, 2013). Partint dels principis del realisme crític per a la recerca qualitativa, l'anàlisi ha anat orientada a cercar els *mecanismes causals* (Maxwell, 2012; Fletcher, 2017)⁷ que, a partir de la relació entre la trajectòria de vida dels entrevistats i fenòmens econòmics i sociopolítics més amplis, han tingut com a resultat comportaments o percepcions sobre el món que expliquin els posicionaments dels entrevistats respecte a les dinàmiques sociolingüístiques.

⁷ Per aprofundir en l'anàlisi de dades des de la perspectiva del realisme crític, es pot consultar Massaguer Comes (2022, p. 114-120).

5 El rol de la llengua en la trajectòria de capitalització

La rellevància de la llengua catalana en la trajectòria de capitalització dels participants ve donada per la possible convertibilitat d'aquest capital lingüístic en altres tipus de capital (econòmic, social o simbòlic) un cop han iniciat el seu projecte de mobilitat a Catalunya. Per analitzar com funcionen en el cas que ens ocupa els intercanvis de capital en el sentit bourdieusià –fins a quin punt algú necessita un capital lingüístic determinat i en quina mesura hi té accés–, he classificat els participants en tres perfils en funció dels continents de procedència: 1) Amèrica Llatina, 2) Europa i Austràlia, i 3) Àfrica i Àsia. Aquesta classificació resulta operativa perquè, a partir de les semblances i diferències entre participants –llengua inicial; estatus socioeconòmic, amb les consegüents expectatives sobre el projecte de mobilitat, i distància entre les pràctiques culturals pròpies i les del país d'arribada–, s'identifiquen tres patrons pel que fa a les trajectòries de vida, les pràctiques lingüístiques i les representacions de les dinàmiques sociolingüístiques catalanes. L'anàlisi desplegada a les seccions que venen a continuació per a cada un dels tres perfils comprèn: 1) les circumstàncies personals en què els participants van instal·lar-se a Catalunya i les seves expectatives en relació amb el projecte de mobilitat; 2) la trajectòria de capitalització econòmica, social i simbòlica que experimenten un cop instal·lats i el paper que hi té la llengua catalana, i 3) la xarxa de relacions socials, que determina la manera com es desenvolupa, o no, el lligam i la identificació amb Catalunya i la llengua catalana.

5.1 Internacionals llatinoamericans

Els participants llatinoamericans es van establir a l'àrea de Barcelona provinents de l'Argentina, Mèxic, el Perú, Veneçuela i Xile. Procedeixen majoritàriament de famílies de classe mitjana o mitjana-alta als països d'origen, tenen estudis universitaris i van arribar a Catalunya amb l'objectiu o bé de seguir estudis de postgrau (el Felipe, el Gerardo, la Gloria) o bé de desenvolupar la carrera professional (el Pepe, l'Ulises, el Valerio). En dos d'aquests casos, els participants van marxar del país d'origen per deixar enrere condicions de violència i inestabilitat política i econòmica: és el cas del Valerio, que va arribar als anys setanta des de Xile fugint de la dictadura de Pinochet, i de l'Ulises, que va fugir de la inseguretat a Veneçuela. D'altra banda, una de les participants (la Jeni), que va arribar a Catalunya amb estudis primaris i treballa en el sector de la neteja, constitueix una excepció al patró general entre els entrevistats pel fet que disposa de poc capital educatiu de partida.⁸

En el moment d'arribada, les expectatives dels participants llatinoamericans quant al projecte de mobilitat a l'Europa hispanoparlant eren notablement elevades. La seva Barcelona imaginada els oferia, per una banda, els avantatges propis de l'estat del benestar, entre els quals un sistema democràtic, seguretat, serveis públics, bones universitats, oportunitats laborals, esperit cosmopolita i una estabilitat política, social i econòmica que en alguns casos no trobaven al país d'origen. Per altra banda, també esperaven trobar-hi un estil de vida marcat pel bon clima, la vida al carrer, la facilitat per socialitzar, etc. Tots els participants van arribar sols i l'entorn que es van crear es caracteritzava per la poca presència de catalanoparlants, amb l'excepció dels participants que es mouen en l'entorn universitari. Al costat dels factors esmentats, un altre de determinant en l'elecció de Barcelona com a lloc on establir-se va ser la llengua. Així, en el moment d'arribada aquests participants assumien que el castellà seria suficient per desenvolupar-se sense impediments en el nou entorn i que el català seria, en tot cas, una llengua opcional, en la línia del que apunta Patiño-Santos (2018). Per tant, comptaven que amb el seu capital lingüístic de partida en tindrien prou i no n'haurien d'adquirir de nou.

Tanmateix, un cop establerts a Barcelona, els participants llatinoamericans experimenten processos de descapitalització no previstos, que sovint els porten a haver de rebaixar les expectatives sobre el projecte de mobilitat i a sentir que no ocupen la posició social que els pertocaria tenint en compte el nivell d'estudis i l'estatus socioeconòmic familiar al país d'origen. Aquesta descapitalització és econòmica –experimenten dificultats per trobar les feines a les quals aspiren–, social –malgrat la voluntat de formar part del teixit social local, solen experimentar més dificultats de les previstes per integrar-s'hi–, simbòlica –assumeixen el rol de forans, amb les consegüents jerarquies respecte als autòctons– i lingüística –el català és una llengua més necessària del que havien previst en un principi per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya. Ho il·lustra aquest fragment de l'entrevista amb l'Ulises, que, malgrat que és enginyer, treballa en una associació d'immigrants per assessorar les persones que acaben d'arribar a Barcelona des de l'Amèrica Llatina.

⁸ Per aprofundir en les trajectòries de vida d'aquests participants, es pot consultar Massaguer Comes (2022, p. 147-154).

Complementa el sou amb una feina per hores com a administratiu en un despatx i, a més, ocasionalment fa de mecànic de motos. Fixem-nos en la sensació de desclassament que expressa l'Ulises i en el rol que atribueix a la llengua catalana com a impediment per aspirar a feines millors:

Eso yo lo llamo el síndrome del presidente de Telefónica. O sea, cuando llegamos los venezolanos que tenemos estudios de posgrado o tenemos lo que sea, y los idiomas, y trabajábamos en una empresa multinacional, que ganábamos bien y tal, cuando llegamos aquí, lo mínimo que esperábamos era conseguir algo parecido. Y te das cuenta que no. Que no, porque no te conocen, porque aquí no eres nadie, porque no..., las credenciales que tienes, que en tu país funcionan muy bien, aquí no van a funcionar porque nadie las conoce, no son un referente. Entonces, tienes que volver a ganarte el prestigio que te ganaste allí estudiando, aquí te lo tienes que ganar, pues eso, trabajando. Trabajando y haciéndote conocer y mostrando que puedes hacer las cosas bien y rápido y de una forma eficiente y honrada, ¿no? Es como volver a empezar. El que se da cuenta de eso, pues tira pa' delante, ¿no? El que no se adapta porque tiene en su cabeza que, bueno, que él estudio un... Mi caso, yo estudié ingeniería, estudié una maestría y tal, y que uno va a estar encerrado en estas cuatro paredes, pues mira, toca. [...] Lo que me pasó cuando llegué "ah, bueno, se habla catalán", "pero también se habla castellano", así que no pasa nada. Con el tiempo te das cuenta que sí pasa. O sea, que tú puedes perder infinidad de ofertas laborales por no saber catalán. E incluso ofertas laborales cuyo requisito determinante es el catalán como idioma, cuando no debería serlo.

Veiem, doncs, com la descapitalització lingüística s'interseca amb altres formes de descapitalització, per tal com les qualificacions i l'experiència professional "no viatgen bé" d'un país a un altre (Codó, 2018, p. 448) i sovint l'accés a llocs de treball es fa a través de contactes personals que les persones estrangeres no tenen a Catalunya (Codó, 2015). En aquest mateix sentit, el Felipe, graduat en negocis que treballa com a recepcionista en un alberg per a turistes, expressa dificultats per establir vincles amb catalans a les reunions de Barcelona Activa:

Yo soy mucho de ir a reuniones de emprendeduría, y cuando vas a las reuniones de emprendeduría, que ya, imagínate, eh, las reuniones de emprendeduría está muy separado lo que son catalanes y lo que son extranjeros, y en reuniones de extranjeros, es que te lo dicen muy claro, te dicen "no, no, nosotros hacemos estas reuniones porque ellos tienen una vida muy a parte, han marcado muy, muy, muy, muy fuerte su grupo", ¿no?

Així doncs, diversos eixos d'ordre econòmic, social, cultural i lingüístic (Martín Rojo i Márquez Reiter, 2015) i d'estructuració del mercat laboral (Solé i Parella, 2003) se superposen a l'hora d'explicar les dificultats dels participants llatinoamericans per aconseguir la posició socioeconòmica que, tenint en compte el punt de partida al país d'origen, consideren que els correspon. Tanmateix, aquests participants tendeixen a percebre la llengua catalana com una de les causes, si no la principal, del procés de descapitalització no previst. Si bé una part dels participants llatinoamericans han seguit cursos de català de nivell bàsic, els coneixements adquirits no s'han transformat en ús ni tampoc els permeten acreditar un nivell de llengua suficient per a determinats llocs de treball als quals aspiren. La Gloria i el Gerardo, que treballen en l'àmbit universitari, fan notar que necessiten un nivell alt de català si volen aspirar a una plaça permanent a la universitat. Fixem-nos en aquest fragment de l'entrevista amb el Gerardo:

Si alguien... tú quieres traer un investigador, yo qué sé, inglés, y darle una plaza, tendría que aprender catalán antes de hacer la oposición. Supongo que si el tío es muy bueno, se lo pasan por el arco de triunfo, ¿no? No importa y le dan el trabajo. Pero si es una persona normal como yo, que no soy un genio y que supone hacer la oposición, no podré porque me falta el C1. Y es un poco un candado porque para sacarte el doctorado no tienes tiempo para aprender catalán.

Per tant, contràriament al que s'havien imaginat bona part dels participants llatinoamericans abans d'instal·lar-se a Barcelona, el seu capital lingüístic de partida en castellà no sempre és del tot suficient per poder fer plenament realitat el projecte de vida a Catalunya tal com l'havien previst, de tal manera que aquests recursos lingüístics en castellà perden valor quan entren en competència amb el català.

5.2 Internacionals europeus i australians

Els entrevistats europeus i australians es van establir a l'àrea de Barcelona provinents d'Anglaterra, Austràlia, França, Gal·les, Itàlia, Rússia i Suècia. La majoria decideixen instal·lar-se a Barcelona després de visitar-la en estades breus per turisme o estudis. A partir d'aquesta experiència com a visitants, se senten atrets per la ciutat i el seu estil de vida, fins al punt que alguns qualifiquen aquesta atracció com un "enamoramant", en la mateixa línia del que reporta Codó (2018, p. 443). Així, un cop establerts, cerquen confirmar aquest imaginari que s'han construït sobre la ciutat i el seu estil de vida. A diferència dels llatinoamericans, la majoria dels participants europeus i australians ocupen llocs de treball que es corresponen amb la seva formació. Molts treballen com a professors de llengües (la Bethan, la Chantal, la Rachel, el Will), pel fet que les seves llengües inicials, anglès i francès, esdevenen un capital lingüístic altament valorat i convertible en altres tipus de capital, principalment econòmic, però també social i simbòlic. Altres participants treballen en grans empreses (l'Adrien, el Helmer), i d'altres treballen per a altres persones en professions mitjanament qualificades (el Gianni, la Laura) o tenen els seus propis negocis (l'Alessandro, el Christopher, el Sebastiano). La Dasha, per la seva banda, va venir a viure a Barcelona quan va conèixer el seu marit, barceloní castellanoparlant. És llicenciada en Medicina, però des que es va instal·lar a Catalunya fa de mestressa de casa.⁹

Com que bona part d'aquests participants arriben sols, sense parella ni família, senten una relativa urgència de construir-se un entorn en el moment d'arribar. Les persones que solen formar part d'aquest entorn són les que estan en una situació similar a la seva, a les quals sovint coneixen en espais com ara les classes de castellà per a estrangers, els habitatges que comparteixen o els llocs de treball als quals accedeixen en primer terme, que no els requereixen tenir coneixements de llengua catalana. Així, les inèrcies sovint porten els participants europeus i australians a moure's en el que la Rachel qualifica com un "món d'estrangers". Malgrat que, per l'entorn en què es mouen, aquests participants tenen poc contacte amb la llengua catalana en el seu dia a dia, inevitablement se la troben en una sèrie de contextos i, per tant, pot representar un inconvenient no previst per circular socialment i accedir a recursos econòmics, socials i simbòlics. Igual que altres perfils, no necessiten la llengua en el dia a dia, però, en les ocasions en què necessiten el recurs, el troben a faltar molt; per exemple, en entrevistes de feina, classes a la universitat i reunions amb pares d'alumnes, o en la participació en activitats cíviques, entre d'altres. Fixem-nos en la situació en què es va trobar l'Alessandro:

[...] hace tiempo, me pasó, me pasó de ir a una entrevista de trabajo para un puesto importante. Bueno, medianamente interesante, en una empresa americana, donde me recibieron hablando en catalán, y me quedé en blanco, ¿sabes?, porque me había pasado toda la tarde pensando en mi currículum en inglés, y me encontré con la chica que me recibió en catalán. Y me quedé ahí paralizado como treinta segundos con la chica que me miraba y yo no podía ni hablar porque de repente se me habían borrado todos los idiomas. Uh. Y no conseguí el trabajo, aunque ten... Era exactamente lo que sé hacer, pero me quedé pillado porque era en la Rambla, además, en las Ramblas, y pensé "jopeta, ya ves". "Ya ahora, ¿qué le digo?", ¿sabes? No me lo esperaba. Y desde allí pensé, "bueno, ya no voy, ya...", no sé qué, se, se encadenaron una serie de eventos en mi coco que no me permitieron expresar, bueno, expresarme... bien en ningún idioma luego. Me quedé frito. Y allí vi que es importante, ¿sabes? Ahora, sí que si entro en un sitio, aunque la persona no me hable, creo que me presentaría en catalán. Bueno, por lo menos el saludar y presentarse.

El marc ideològic de l'estat nació inclina els participants europeus i australians a suposar que el castellà hauria de ser suficient per circular en les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya i, per tant, els objectius de capitalització lingüística estan orientats a aquesta llengua. De tota manera, el fet de no parlar també el català els porta a percebre'l com un impediment per desenvolupar plenament la seva trajectòria acadèmica o professional i per entrar en xarxes de socialització freqüentades per autòctons, la qual cosa pot arribar a generar sentiments de frustració, exclusió i decepció per la no correspondència entre les expectatives i el context sociolingüístic que, de fet, es troben. Fixem-nos, per exemple, en la sensació de sentir-se exclosa que afirma que experimenta la Rachel quan comença a col·laborar amb una entitat local –precisament per trencar les inèrcies derivades de viure en un "món d'estrangers" i practicar el castellà– i descobreix que s'hi parla fonamentalment català:

⁹ Per aprofundir en les trajectòries de vida d'aquests participants, es pot consultar Massaguer Comes (2022, p. 164-169).

Al principio, me uní con [entitat X], e hice varias cosas con ellos, y en cada situación como voluntaria allí la gente me hablaba en catalán, en las comidas me hablaban en catalán y al principio me costó porque no entendí mucho de la conversación y justo estaba empezando a aprender castellano bastante bien y era como “uau, okey, no están cambiando para que pueda entender mejor”. Entonces, me sentí un poco excluida al principio, pero luego lo acepté, como “bueno, es así”. [...] Sabía que, claro, [entitat X] es un lugar catalán. Entonces, si quiero participar en cosas ahí, tengo que aceptar que me van a hablar en catalán. [...] Hay gente que es muy cabeza dura, ¿no? Como “tenemos que hablar en catalán porque, si quieres vivir aquí, tú tienes que...” ¿sabes? Entonces, te excluyen un poco. [...] No hay mucha comprensión de lo difícil que es venir a una ciudad, a vivir en una ciudad bilingüe.

La llengua catalana pot percebre's, doncs, com una barrera per integrar-se en xarxes de socialització amb locals i, per tant, com un element de descapitalització social i simbòlica. Així, com en el cas dels llatinoamericans, fins i tot en els casos en què la descapitalització no és econòmica, els altres tipus de descapitalització porten els participants a percebre el català com un impediment per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya tal com se l'havien imaginat. Cal tenir en compte que aquests participants tendeixen a considerar el català un codi per als autòctons i, per tant, no per a ells, ja que l'aspiració d'aquests participants no és “esdevenir autòctons”, sinó integrar-se a les xarxes de socialització locals des del seu rol d'estrangers, la qual cosa implica utilitzar el castellà com a llengua de comunicació intergrupala. Amb comptades excepcions, els participants europeus i australians assumeixen que són els catalanoparlants els qui s'han d'adaptar a la disponibilitat limitada de capital lingüístic que tenen ells en la seva qualitat de “forans”.

5.3 Internacionals africans i asiàtics

Els participants africans i asiàtics es van establir a Catalunya procedents de l'Índia, el Marroc i el Pakistan. A diferència dels perfils anteriors, en aquests casos el projecte de mobilitat és familiar i està centrat en la capitalització econòmica, és a dir, en el treball, de tal manera que aspectes com l'estil de vida o la llengua tenen poca rellevància en la tria de Barcelona com a destinació per desenvolupar el projecte de mobilitat. En el cas dels africans i els asiàtics, aquesta tria ve motivada pel fet de tenir-hi familiars o coneguts que s'hi han establert prèviament. En aquest sentit, la prioritat és assegurar un grau mínim de recursos econòmics –encara que sigui dedicant llargues jornades laborals a feines precàries i mal remunerades– que els permetin continuar finançant el projecte de mobilitat amb els ulls posats en un futur que s'imaginem millor que el que tindrien als països d'origen. Així, l'etnoestratificació del mercat de treball a l'Estat espanyol comporta, entre d'altres, una concentració de treballadors de la mateixa nacionalitat als mateixos llocs de treball (Solé i Parella, 2003, p. 124). Ara bé, el preu d'inversió en el projecte de mobilitat és elevat. Si bé el grau de capitalització econòmica d'aquests participants en el moment de les entrevistes era suficient per poder continuar el seu projecte de vida a Europa, aquesta mobilitat havia comportat un procés de descapitalització cultural, lingüística, social i simbòlica (Martín Rojo, 2010), concretada en la pèrdua de valor, en el nou context, de les llengües i els *habitus* culturals dels països d'origen (llengües, costums religiosos, indumentària, dieta, etc.), i la dificultat o impossibilitat d'adquirir els que es valoren al país d'arribada.¹⁰

Les xarxes de socialització en què es mouen els participants africans i asiàtics estan formades fonamentalment per persones del seu mateix origen. Com s'ha esmentat, aquests participants s'instal·len en una àrea determinada perquè ja hi tenen familiars o coneguts, la qual cosa els facilita l'accés a l'habitatge o a llocs de treball, per exemple. Això té efectes en tots els aspectes del seu dia a dia: escola, botigues on compren, centres de culte religiós, etc. En aquests entorns rarament s'hi troben catalanoparlants, especialment en les relacions d'igual a igual. Les dificultats per anar més enllà de les pròpies xarxes els impedeixen l'accés al català i, en alguns casos, fins i tot al castellà. Aquesta manca de relació amb autòctons no és necessàriament volguda, tal com il·lustra el fragment següent de l'entrevista amb la Sumana, estudiant de batxillerat que havia arribat a Barcelona amb tretze anys i que en el moment de l'entrevista en tenia divuit:

Quan estudiava al [IES X] allí no habla. Solo habla hindi y punjabi, no hablaba ni catalán ni castellano porque no hay alumnos de catalans, de estos países. [...] Solo extranjeros que... Yo no habla en cinco años ni español ni catalán. Solo habla en hindi, punjabi, urdú... Estas lenguas. [...] Pero alumnos, solo

10 Per aprofundir en les trajectòries de vida d'aquests participants, es pot consultar Massaguer Comes (2022, p. 155-163).

de Indi..., o de Pakistán o de India o de Bangladesh, solo. Y en patio también parla eso. Solo hindi. [...] Me gustaría poder hablar con otras personas que parlan catalán o castellano, pero no tengo ninguna.

Ja hem vist a les seccions anteriors que les inèrcies també porten els participants llatinoamericans i els europeus i australians a construir les seves xarxes de socialització amb estrangers que estan en la seva mateixa situació. Ara bé, la diferència entre aquests perfils i els africans i asiàtics és que els segons tenen més dificultats per trencar les inèrcies, encara que vulguin fer-ho, a causa dels llargs horaris laborals, dels compromisos familiars i de la distància entre les seves formes de lleure i estil de vida i les dels locals.

Per als participants africans i asiàtics adults que no aspiren a un grau elevat de capitalització en termes globals pel fet de disposar de poc capital educatiu –és el cas de la Dounia i el Tariq–, la manca de capitalització lingüística en català no suposa un problema per desenvolupar el projecte de vida a Catalunya perquè pràcticament ningú del seu entorn espera d'ells que el parlin. No aspiren a feines en què es requereixi català ni es plantegen entrar en cercles de socialització que funcionin en aquesta llengua. Fixem-nos que el Tariq posa en relleu que al seu barri, on viu i té la pastisseria, hi ha pocs catalans, de tal manera que s'ha acostumat a parlar en castellà:

No hay catalanes, primera cosa. Muy pocas, como... hay emigrantes por ejemplo ochentas, y veinte de catalán. Como... no son cien. [...] Estos barrios, como barrio Raval... Puede decir, como... así es. Así, la gente que ha venido antes, como mi padre, años setenta que está a la España. Estas tiempos hay poca gente. Año 2000 hay mucha gente que llega a la España, pero toda, más gente como este barrios así, en... Y al principio, como ya habla castellano, la gente ya costumbre de hablar castellano, pues [...] Luego no hay gente catalán que así habla con catalán, que hablas una mica, ¿no? Siempre costumbre de castellano.

En contextos en què el podrien necessitar, aquestes persones troben algú que els tradueix les comunicacions o els les explica, tal com fa notar la Dounia quan se li pregunta si entén les cartes que els fan arribar des de l'escola de les seves filles:

No, pero ya pregunta a la profesora o gente con... un amigo de mi hermana y esto de mi hija y siempre conta a alguien, “explícame esta carta”.

En canvi, la Sumana sí que acusa la manca de capital lingüístic en català, perquè aspira a capitalitzar-se en altres aspectes: seguir els estudis a Catalunya, obtenir una feina qualificada (vol estudiar Infermeria) o establir vincles d'amistat més enllà del cercle de coneixences. En aquests casos, la manca de capital lingüístic en català (i, en molts casos, també en castellà) s'integra en un cercle de descapitalització difícil de trencar. La poca competència lingüística comporta dificultats per seguir els estudis i, per tant, poques expectatives de capitalització econòmica en el futur. Així mateix, les poques oportunitats per establir vincles d'igual a igual amb autòctons també limita les possibilitats de capitalització lingüística, social i simbòlica. Cal tenir en compte que alguns adolescents que es troben en aquestes circumstàncies han assistit a les aules d'acollida del sistema educatiu català. És el cas de la Sumana:

Solo es seis meses [a l'aula d'acollida] y después me han dicho que “tú sí podías...”, “tú has...”, no sé, “has aprendit catalán. Vols estudiar en segon d'ESO?”. Només dijo esto y ya está, y ya me... No sé. Yo ya es veritat que no puc perquè no he aprendit molt.

En aquest cas la descapitalització lingüística es produeix tant per la impossibilitat d'accedir a recursos socialment valorats en el nou context –el català i el castellà– com per la desvaloració d'un capital lingüístic en anglès, llengua oficial al Pakistan i que la Sumana havia après a l'escola en aquest país, però que afirma que ha oblidat per falta de pràctica en el context català. Aquesta desvaloració del capital lingüístic en anglès del qual disposava la Sumana en el moment d'arribada il·lustra com les institucions estatals o governamentals, en aquest cas l'escola, poden contribuir als processos de desllenguament (*delanguaging*) i de menysvaloració de les destreses (*deskilling*) dels alumnes immigrants (Garrido Sardà i Codó, 2014).

5.4 La llengua catalana com a element de descapitalització

Com acabem de veure a les seccions anteriors, la llengua catalana esdevé, en més o menys mesura, un element de descapitalització per als tres perfils de participants analitzats, ja que el fet de no parlar-la els comporta limitacions per circular socialment. Això propicia que una part significativa dels participants percebin el català com un impediment per desenvolupar plenament el projecte de vida a Catalunya. Ara bé, la descapitalització afecta de manera diferent cada participant en funció del seu capital de partida. Aquells que més acusen la descapitalització derivada de no parlar català són els que aspiren a una trajectòria de mobilitat social ascendent i que no disposen de recursos econòmics, socials o simbòlics alternatius per compensar la manca de capitalització lingüística en llengua catalana.

D'altra banda, el castellà és un recurs valorat, però per fer vida a Catalunya aquesta llengua es considera un recurs gairebé bàsic i, a més, la capacitat de comunicar-se en castellà es dona pràcticament per descomptada en la majoria d'àmbits. És per això que, a diferència del català, al castellà se li atribueix poc valor afegit a l'hora de circular per les dinàmiques socials. Així, els no-catalanoparlants que parlen castellà, ja sigui com a llengua inicial o perquè l'han après al llarg de la vida, es troben que el seu capital lingüístic en aquesta llengua perd valor quan entra en competència amb el català. Aquests parlants, tot i mantenir intacta la quantitat de recursos lingüístics de què disposen, es descapitalitzen lingüísticament perquè el català, per bé que no és un recurs imprescindible, sí que és intercanviable per altres recursos en un ventall significatiu d'ocasions. En conseqüència, les polítiques de foment de la llengua catalana en els diversos àmbits es poden interpretar com una amenaça per al valor dels propis recursos lingüístics en castellà. Això pot propiciar l'adopció de posicionaments orientats a fer prevaler el valor dels recursos en castellà a fi de poder-los mobilitzar en totes les situacions i no haver d'invertir en recursos nous, és a dir, en el català. Aquests posicionaments es fonamenten, al seu torn, en els marcs ideològics de l'estat nació –concretat en la idea “d’haver-se establert a Espanya” i en el no reconeixement de la legitimitat a les institucions catalanes per regimentar– i del neoliberalisme i el cosmopolitisme lligats ideològicament al procés de globalització –concretat, entre d'altres, en la defensa del lliure mercat lingüístic, en el benefici econòmic com a font de legitimitació i en el gust per viure en un entorn caracteritzar per una multiculturalitat d'aparador que no impliqui haver de modificar els comportaments lingüístics i culturals propis (Massaguer Comes, 2002, p. 173-221).

6 Circular per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya sense parlar català

La complexitat del mercat lingüístic català és causada pel fet que el constitueixen principalment dues llengües, el català i el castellà, que no són intercanviables en tots els contextos perquè, per bé que la relació que mantenen no respon a un esquema diglòssic, tampoc no desenvolupen funcions plenament equivalents. Dit de manera planera, hi ha coses que no es poden fer parlant només català (són conegudes les mancances en l'àmbit judicial o en l'Administració de l'Estat), però, a diferència d'altres contextos de minorització, algunes altres coses tampoc no es poden fer parlant només castellà. Acabem de veure que no tenir suficient capital lingüístic en català pot representar un impediment a l'hora de seguir els estudis, accedir a determinades feines o entrar en xarxes de socialització que funcionen en català. Així, malgrat que, com ja s'ha esmentat, el català no és un recurs imprescindible per fer vida a Catalunya, fins i tot qui considera que “no el necessita” en el dia a dia pot trobar-lo a faltar en moments puntuals. És per això que no estar en disposició de parlar català quan l'ocasió ho requereix comporta limitacions per circular socialment a tots els perfils de no-catalanoparlants abordats en aquesta recerca.

Ara bé, aquestes limitacions i les seves conseqüències varien en funció de la posició que cada participant ocupa en l'estructura social. En aquest sentit, podem distingir tres grups de casos segons el grau de necessitat de capitalitzar-se lingüísticament en català en funció de les aspiracions de capitalització en altres aspectes. El primer, ja introduït a l'apartat anterior, és el dels participants que no aspiren a millorar el grau de capitalització econòmica, social o simbòlica perquè parteixen d'una posició de desavantatge que els porta a disposar de poques oportunitats per experimentar processos de mobilitat social ascendent. És el cas de la Dounia o el Tariq. En aquests casos, el rol del català com a recurs per a la capitalització en altres aspectes té poca rellevància pel fet que, senzillament, aquesta capitalització no forma part de les expectatives dels participants.

El segon grup és el dels participants que han assolit un grau de capitalització que satisfà en bona mesura les seves aspiracions, és a dir, persones que estan conformes amb el lloc de treball que ocupen i amb els cercles de socialització dels quals formen part. És el cas de la major part dels participants europeus i australians, i

d'una part dels llatinoamericans. En aquests casos, la inversió en temps, esforç i diners que haurien de fer per augmentar el capital lingüístic en català no compensa els beneficis que anticipen obtenir-ne. Malgrat la manca de capital lingüístic en català, aquests participants poden mobilitzar altres tipus de capital, la qual cosa els permet circular per les dinàmiques socials catalanes amb relativa facilitat i trampejar, si cal, la regimentació lligada a les polítiques de foment del català. Fixem-nos, per exemple, en el cas del Christopher, professor d'anglès de trenta-cinc anys que no té el nivell de català requerit per ser professor de secundària, però que ho compensa obrint la seva pròpia escola d'anglès gràcies als recursos alternatius al capital lingüístic en català que està en disposició de mobilitzar:

Christopher: I was thinking of doing that [màster de professorat]. Because I thought “right, I need some stability” and, you know, working for a state school is more stable than working for an academy. [...] To enter just on the course they need this certificate [nivell C de català], and I was thinking “okay, maybe I’m gonna need to do that”, but then, you know, it would have taken a long time. And I think that it’s a real negative point in Catalunya because if they want quali..., you know, high quality English teachers in the schools, by putting this barrier of having to have a great level of Catalan, you’re pushing people away. [...]

Entrevistadora: Yeah, and you didn’t apply.

C: No.

E: Okay.

C: No, no, no. I decided to open a school. Yeah.

E: Okay, and are you happy with the decision?

C: I’m super happy, yeah, yeah. Touch wood, yeah, yeah. Really happy, yeah.

E: And with the school, I don’t know, eh..., for administrative reasons or maybe you have, I don’t know, to speak with Generalitat or this, have you ever...?

C: I’ve got a partner. I’ve got a business partner. He’s from here. So he deals with all of that.

Els recursos alternatius que mobilitza el Christopher són de diversos tipus. En primer lloc, lingüístics: ell és parlant inicial d'anglès, capital lingüístic que, com ja hem esmentat, és altament convertible en capital econòmic. En segon lloc, recursos econòmics per fer la inversió d'obrir un negoci. En tercer lloc, recursos socials –el seu soci– que tracten amb les administracions catalanes. I en quart lloc, recursos simbòlics, pel fet de ser un home blanc europeu de classe mitjana.

El tercer grup és el dels participants que sí que es veuen empesos a capitalitzar-se lingüísticament en català si volen capitalitzar-se en altres aspectes (millorar la situació laboral, entrar en cercles de socialització que consideren atractius i funcionen en català, etc.) perquè no disposen de recursos alternatius per mobilitzar. És el cas d'una part dels llatinoamericans –el Gerardo, la Gloria o l'Ulises– i dels africans i asiàtics joves que aspiren a tenir una vida millor que la dels seus progenitors –la Sumana, els pares de la qual treballen a la cuina d'un restaurant. La majoria d'aquests participants han seguit cursos de català amb l'objectiu d'adquirir aquest recurs i transformar-lo en altres tipus de capital. La Gloria, participant argentina que es dedica a la recerca sobre integració social i polítiques d'immigració, fa l'afirmació següent:

Lo necesito, necesito catalán también, o sea, no es solo idílico, o sea, lo necesito para una cuestión práctica que es trabajo. Quiero... quiero trabajar en organizaciones que piden un nivel de catalán alto y por fuerza lo tengo que tener. Me veo súper lejos también de esto, pero bueno.

Precisament en aquests casos en què el català esdevé un element necessari per experimentar processos de mobilitat social ascendent, l'accés no sempre hi està garantit per la dificultat d'aquests parlants d'accedir a entorns en què es parla català i, d'aquesta manera, poder practicar la llengua. Recordem, sense anar més lluny, el cas de la Sumana, que afirmava que no tenia ningú al voltant amb qui parlar ni català ni castellà. En els casos en què aquestes persones sí que tenen accés a entorns catalanoparlants, com és el cas dels participants

universitaris, aquests catalanoparlants tendeixen a parlar-los en castellà. És per això que, si volen trencar les inèrcies, han de cercar de manera activa espais en els quals poder practicar el català i capitalitzar-se en aquesta llengua, tal com assenyala el Gerardo:

Yo me creo mi entorno. [...] Creo que es un poco una política lingüística que me he aplicado a mí mismo. [...] Para que hablen catalán es súper duro. Yo voy a mi cafetería de toda la vida y es, bueno, con el dueño me llevo muy bien, y toda la... Con él es con el que hablo de vez en cuando. [...] Él es catalán, catalán, catalán, viejo. Entonces, tiene un montón de errores, pero, bueno, con él más o menos de repente si es un momento yo más..., más de dos minutos hablando en catalán, ¿no? Cuando él está con sus amigos viejos que te hablan catalán, él te agrupa para que practiques catalán. [...] Me molesta personalmente porque no puedo improv... eh... mejorar mi catalán, porque no tengo manera de convivir con el catalán.

Aquestes dificultats d'accés contrasten amb els casos de participants que sí que tenen accés a entorns de socialització en català, però que no tan sols no aprofiten aquests entorns com a espais de capitalització lingüística, sinó que intenten alterar-ne les dinàmiques lingüístiques per fer prevaler el castellà. Així, per una banda, es produeix un autobloqueig en l'accés al català i, de l'altra, s'esquiva la necessitat de disposar del recurs, alhora que se'n devalua el valor, de tal manera que no tan sols no se cerquen oportunitats per experimentar una muda al català (Pujolar i Puigdevall, 2015), sinó que les que sorgeixen de manera imprevista es rebutgen. Fixem-nos en el cas del Felipe, que es troba que algunes de les classes de la universitat privada en què s'ha matriculat són en català:

Yo, cuando pagué la universidad, yo les pregunté como diez veces si las clases eran en castellano, porque claro, no me voy a meter a una escuela e iba a pagar una escuela que me de clases en catalán. [...] Me dieron las clases en catalán. [...] Pero constantemente le decíamos al profesor, el profesor cambiaba el chip al castellano y en dos minutos volvía al catalán. Y... entonces, al final, un poco que nos daba vergüenza estar constantemente diciéndole que cambie al castellano [...] en los descansos, nos uníamos allí los extranjeros porque no entendíamos lo que estaba pasando.

Podem veure, doncs, que les desigualtats estructurals entre no-catalanoparlants pel que fa al capital de partida es reflecteixen, es retroalimenten i es reproduïxen en la circulació per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya, tant pel que fa a la necessitat de capitalitzar-se en català per circular socialment com pel que fa a l'accés a la llengua i als entorns de socialització que permeten practicar-la.

Així mateix, a l'hora d'establir el valor del català i, per tant, la necessitat d'invertir-hi per fer vida a Catalunya, es produeixen tensions i interessos contradictoris entre la perspectiva de bona part dels no-catalanoparlants internacionals que han participat en aquesta recerca i la perspectiva de les institucions catalanes i de les persones i entitats partidàries del foment d'aquesta llengua, en la mateixa línia del que ja havien detectat Garrido Sardà i Codó (2014) i Codó (2015). En aquest sentit, són significatives les consideracions de l'Ulises sobre aquestes polítiques de foment del català i la regimentació que se'n desprèn:

Aquí en Cataluña [té més valor] el catalán. Porque está protegido. Cuando tú proteges algo es porque le das un valor superior al resto de las cosas. Yo llamo esto la especulación lingüística. Estás poniendo en un valor superior a algo que tiene el mismo valor que otras cosas, estás especulando con la lengua. "No, no, esta es más valiosa. Esta vale más". Mira, yo no digo que valga más o que valga menos. Para mí, todas valen igual. No puedes volver a lo mismo. Legislar sobre eso porque vas a poner en detrimento los demás.

Convé preguntar-nos, doncs, qui decideix què constitueix un bona inversió per a qui, segons quins criteris i dins de quina lògica interpretativa (Duchêne, 2016). Sovint, des de la perspectiva de qui fa la política lingüística catalana, el català es presenta com un capital lingüístic convertible de manera gairebé automàtica en capital econòmic, social i simbòlic, però, tanmateix, l'anàlisi dels posicionaments dels no-catalanoparlants que han participat en aquesta recerca mostren que, similarment al que indica Duchêne (2016) per al context de la Suïssa francòfona, aquesta convertibilitat es problematitza i és objecte de qüestionament. Així, les interpretacions sobre el valor del capital lingüístic en català i en castellà sovint no són compartides pels diversos actors implicats en el procés d'inversió.

7 Conclusions

En aquest article s'ha analitzat com la llengua catalana tendeix a esdevenir un element de descapitalització per a no-catalanoparlants internacionals de diferents perfils quant al lloc d'origen i l'estatus socioeconòmic, que solen percebre-la com un impediment per desenvolupar el seu projecte de vida a Catalunya tal com se l'havien imaginat. També s'ha mostrat com la manera de circular per les dinàmiques sociolingüístiques sense parlar català i les limitacions que se'n deriven difereixen en funció del grau de capitalització inicial de cada individu i dels recursos econòmics, socials, lingüístics i simbòlics alternatius a la llengua catalana que està en disposició de mobilitzar per convertir-los en altres formes de capital. És per això que, com s'ha exposat, necessita capitalitzar-se en llengua catalana qui aspira a capitalitzar-se en altres aspectes i no té aquests recursos alternatius per mobilitzar. Les desigualtats estructurals de base socioeconòmica, doncs, es reflecteixen, es retroalimenten i es reproduïxen en la manera com els diferents perfils de no-catalanoparlants circulen per les dinàmiques sociolingüístiques de Catalunya. Això planteja el repte, per a la política i la planificació lingüístiques, de garantir l'accés de tota la població al català –cosa que implica facilitar l'accés als entorns en què es parla– a fi que aquesta llengua funcioni com un instrument per a la reducció de les desigualtats i no pas un element que les agreugi.

La recerca exposada també ha explicat el procés de pèrdua de valor del capital lingüístic en llengües dominants quan entren en competència amb llengües minoritzades. Circular sense limitacions per unes dinàmiques sociolingüístiques en què coexisteixen dues llengües que no tenen funcions completament equivalents implica capitalitzar-se també en la llengua minoritzada i no tan sols en la dominant. Aquesta necessitat de capitalització extra, que no es produeix en contextos en què una sola llengua –generalment, la llengua estatal– és suficient per circular sense limitacions, comporta tensions entre els diversos actors socials respecte als recursos lingüístics en els quals és prioritari invertir. El fet de voler fer prevaldre el valor del capital lingüístic propi en la llengua dominant per no haver d'adquirir recursos nous en la llengua minoritzada genera, entre una part significativa dels participants en la present recerca, resistències i posicionaments poc favorables a les polítiques de foment del català promogudes per les institucions catalanes.

8 Referències

- Alarcón, Amado. (2022). The economics of language. Dins Miquel Àngel Pradilla (ed.), *Catalan Sociolinguistics* (p. 173-182). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ivitra.32.12ala>
- Arnaut, Karel, Blommaert, Jan, Rampon, Ben, i Spotti, Massimiliano. (2015). Introduction. Superdiversity and sociolinguistics. Dins Karel Arnaut, Jan Blommaert, Ben Rampon i Spotti, Massimiliano (ed.), *Language and Superdiversity* (p. 1-17). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315730240>
- Beck, Ulrich. (2002). The cosmopolitan society and its enemies. *Theory, Culture & Society*, 19(1-2), 17-44. <https://doi.org/10.1177/026327640201900101>
- Billig, Michael. (2006). *Nacionalisme banal*. Afers; Universitat de València.
- Bourdieu, Pierre. (1991). *Language and Symbolic Power*. Polity Press.
- Branchadell, Albert. (2012). [One Nation, One \(Common\) Language? Language and Nationalism in 21st Century Catalonia](#). *Recode Working Paper Series*, 10.
- Briggs, Charles L. (1986). *Learning How to Ask. A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165990>
- Caminal, Ramon. (2023). Economia de les llengües. El cas de Catalunya. Dins Nicolau Dols (cur.), *Usos socials del català. Informe de l'Institut d'Estudis Catalans* (p. 141-148). Institut d'Estudis Catalans.
- Cappellari, Lorenzo, i Di Paolo, Antonio. (2018). Bilingual schooling and earnings. Evidence from a language-in-education reform. *Economics of Education Review*, 64, 90-101. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2018.03.007>

- Codó, Eva. (2015). Langue et insertion professionnelle de migrants africains à Barcelone. Une étude ethnographique. *Anthropologie et Sociétés*, 39(3), 153-170. <https://doi.org/10.7202/1034764ar>
- Codó, Eva. (2018). The intersection of global mobility, lifestyle and ELT work. A critical examination of language instructors' trajectories. *Language and Intercultural Communication*, 18(4), 436-450. <https://doi.org/10.1080/14708477.2018.1482905>
- Duane, Lucas. (2018). *The institution of linguistic dissidence in the Balearic Islands. Ideological dynamics of Catalan revitalisation* [tesi doctoral]. Universitat du Luxembourg i Universitat Oberta de Catalunya.
- Duchêne, Alexandre. (2016). Investissement langagier et économie politique. *Langage et Société*, 157, 73-96. <https://doi.org/10.3917/lis.157.0073>
- Fletcher, Amber J. (2017). Applying critical realism in qualitative research. Methodology meets method. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(2), 181-194. <https://doi.org/10.1080/13645579.2016.1144401>
- Flors-Mas, Avel·lí. (2021). Immigration and languages in Catalonia. From policies to results. *Journal of Iberian and Latin American Research*, 27(2), 368-385. <https://doi.org/10.1080/13260219.2021.1994712>
- Gal, Susan. (1989). Language and political economy. *Annual Review of Anthropology*, 18, 345-367. <https://doi.org/10.1146/annurev.an.18.100189.002021>
- Garrido Sardà, M. Rosa, i Codó, Eva. (2014). Deskillling and delanguaging African migrants in Barcelona. Pathways of labour market incorporation and the value of 'global' English. *Globalisation, Societies and Education*, 15(1), 29-49. <https://doi.org/10.1080/14767724.2014.944757>
- Heller, Monica. (2002). *Éléments d'une sociolinguistique critique*. Didier.
- Heller, Monica, i McElhinny, Bonnie. (2017). *Language, capitalism, colonialism. Toward a critical history*. Toronto University Press.
- Heller, Monica, Pietikäinen, Sari, i Pujolar, Joan. (2018). *Critical sociolinguistic research methods. Studying language issues that matter*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315739656>
- Institut d'Estadística de Catalunya. [Enquesta d'usos lingüístics de la població 2018](#).
- Instituto Nacional de Estadística. [Encuesta de características esenciales de la población y las viviendas. Año 2021](#).
- Jaworski, Adam. (2015). Globalese. A new visual-linguistic register. *Social Semiotics*, 25(2), 217-235. <https://doi.org/10.1080/10350330.2015.1010317>
- Lamuela, Xavier. (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Edicions 62.
- Lladonosa, Mariona. (2013). *La construcció de la catalanitat. Evolució de la concepció d'identitat nacional a Catalunya 1860-1990*. Edicions de la Universitat de Lleida.
- Martín Rojo, Luisa. (2010). *Constructing inequality in multilingual classrooms*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110226645>
- Martín Rojo, Luisa, i Márquez Reiter, Rosina. (2015). Introduction. Exploring Latin American communities across regions and communicative arenas. Dins Luisa Martín Rojo i Rosina Márquez Reiter (ed.), *Sociolinguistics of Diaspora. Latino Practices, Identities and Ideologies* (p. 1-10). Routledge.
- Massaguer Comes, Marina. (2022). *No-catalanoparlants a Catalunya: identitats socials, desigualtats i llengua catalana* [tesi doctoral]. Universitat Oberta de Catalunya.
- Massaguer Comes, Marina, Flors-Mas, Avel·lí, i Vila, F. Xavier. (2022). *De l'aprenentatge a l'adopció de la llengua catalana. Cap al cicle d'acompanyament als usuaris del CPNL*. Generalitat de Catalunya. [Biblioteca Tècnica de Política Lingüística, 31]

- Maxwell, Joseph A. (2012). *A realist approach for qualitative research*. Sage.
- Patiño-Santos, Adriana. (2018). “No-one told me it would all be in Catalan!” – narratives and language ideologies in the Latin American community at school. *International Journal of the Sociology of Language*, 250, 59-86. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2017-0055>
- Pavlenko, Aneta, i Blackledge, Adrian (ed.). (2004). *Negotiation of identities in multilingual contexts*. Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/9781853596483>
- Pujolar, Joan. (2001). *Gender, heteroglossia and power. A sociolinguistic study of youth culture*. De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110809121>
- Pujolar, Joan, i Gonzàlez, Isaac. (2013). Linguistic ‘mudes’ and the de-ethnicization of language choice in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16(2), 138-152. <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720664>
- Pujolar, Joan, i Puigdevall, Maite. (2015). Linguistic Mudes: How to Become a New Speaker in Catalonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 231, 167-187. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2014-0037>
- Saldaña, Johnny. (2013). *The coding manual for qualitative researchers*. Sage.
- Silverman, David. (2021). *Qualitative Research*. Sage.
- Solé, Carlota, i Parella, Sònia. (2003). The labour market and racial discrimination in Spain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29(1), 121-140. <http://dx.doi.org/10.1080/1369183032000076759>
- Vertovec, Steven. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024-1054. <https://doi.org/10.1080/01419870701599465>
- Vila, F. Xavier, i Galindo, Mireia. (2012). Sobre la història i l’extensió de la norma de convergència lingüística a Catalunya. Dins F. Xavier Vila (ed.), *Posar-hi la base. Usos i aprenentatges lingüístics en el domini català* (p. 31-45). Institut d’Estudis Catalans.
- Woolard, Kathryn A. (1985). Language variation and cultural hegemony. Toward and integration of sociolinguistic and social theory. *American Ethnologist*, 12(4), 738-748. <https://doi.org/10.1525/ae.1985.12.4.02a00090>
- Woolard, Kathryn A. (1989). *Double talk. Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503624443>
- Woolard, Kathryn A. (2016). *Singular and plural. Ideologies of linguistic authority in 21st century Catalonia*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190258610.001.0001>
- Woolard, Kathryn A., i Frekko, Susan E. (2013). Catalan in the twenty-first century. Romantic publics and cosmopolitan communities. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16(2), 129-137. <https://doi.org/10.1080/13670050.2012.720663>